

Svéprávnost a podpůrná opatření při narušení schopnosti zletilého právně jednat

Mgr. Kateřina Cilečková, Ph.D.

Fakulta sociálních studií, Ostravská
univerzita

Důvody k přijetí

- Úmluva o právech osob se zdravotním postižením , ČR ratifikovala v roce 2009.
- Článek 12 zakotvuje právo osob se zdravotním postižením na rovnost před zákonem .
- Tento směr v našem právním řádu již od účinnosti z.č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, který vychází z individuálně určených potřeb uživatelů, podporuje sociální začleňování, podporuje jejich samostatnost.

Důsledky

- Posílení autonomie jednotlivce, respekt k jeho vůli – pozitivní.
- Riziko nedostatečné ochrany jednotlivce – negativní.

Vztah mezi omezením svéprávnosti a podpůrnými opatřeními

- Dle § 55 odst. 2 OZ lze omezit svéprávnost člověka jen tehdy, hrozila-li by mu jinak závažná újma a **nepostačí-li vzhledem k jeho zájmům** mírnější a méně omezující opatření.

Předběžné prohlášení

§38-44 OZ

- Nejde o opatření podpůrné, ale o opatření preventivní povahy, neboť jeho účinky nastoupí až za situace, kdy osoba, jež je učinila, není schopna právně jednat.
- Podstatou tohoto institutu je umožnit člověku, který u sebe pozoruje postupné rozvíjení duševní poruchy, typicky Alzheimerova nemoc, demence, aby závazně projevil svou vůli, jak mají být jeho záležitosti spravovány v době, kdy si již nebude vzhledem k rozvinutí duševní poruchy schopen tyto záležitosti spravovat sám.

Obsah předběžného prohlášení

- Osoba může projevit vůli, aby:
- záležitosti byly spravovány určitým způsobem
- je spravovala určitá osoba
- se určitá osoba stala jeho opatrovníkem.

Forma předběžného prohlášení

- Písemná, a to v podobě veřejné nebo soukromé listiny viz § 565 a 567 občanského zákoníku. Formou veřejné listiny může sepsat prohlášení notář. Dle z.č. 303/2013 Sb., notářský řád vede Notářská komora ČR Seznam prohlášení o určení opatrovníka.

Důvody pro změnu, zrušení předběžného prohlášení §43

- Změní-li se okolnosti zjevně tak podstatným způsobem, že člověk, který prohlášení učinil, by je za takových okolností neučinil nebo by je učinil s jiným obsahem, soud prohlášení změní nebo zruší.
- Kumulativně podmínka hrozící závažné újmy.
- Pojistka zneužití tohoto institutu.

Nápomoc při rozhodování

§ 45-48 OZ

- Mírnější opatření uvedené v § 55 odst. 2 OZ , které v situacích, kdy toto duševní stav člověka umožňuje, předchází omezení svéprávnosti.
- Vychází z pojetí podporovaného rozhodování (supported decision-making).

Obsah nápomoci při rozhodování

- Podstatou je poskytnutí podpory osobou podpůrce jiné zletilé osobě podporovanému, a to na základě smlouvy o nápomoci schválené soudem. Na rozdíl od institutu opatrovníka, který v určených věcech jedná namísto opatrovance, v případě nápomoci při rozhodování jedná osoba sama, respektive jedná společně se svým podpůrcem.
- Bez omezení svéprávnosti, případně i při jejím omezení, podpora v rozsahu, kde svéprávnost omezena nebyla.

Smlouva o nápomoci

- Podpůrce se zavazuje podporovanému, že bude s jeho souhlasem přítomen při jeho právních jednáních, že mu zajistí potřebné údaje a sdělení bude mu nápomocen radami. Speciální zmocnění v § 116 a odst. 1 OSŘ (*účastník má během jednání právo na konzultace s osobou, která mu podle OZ může napomáhat při rozhodování (podpůrce)*)
- Nabytí účinnosti dnem schválení soudu.
- Musí však jít o duševní nemoc anebo stadia duševní nemoci, při nichž je u člověka zachována schopnost posoudit význam smlouvy o nápomoci a její důsledky pro něj.

Povinnosti podpůrce

- Viz čl. 8 Úmluvy; podpůrce nesmí ohrožit zájmy podporovaného nevhodným ovlivňováním, ani se na úkor podporovaného bezdůvodně obohatit.

Ochrana podporovaného-člověk s duševním onemocněním

- Naprostá **dobrovolnost** využití služeb podpůrce.
- Zákonodárce nestanovil žádné následky pro právní jednání podporovaného bez podpůrce.
- Podpůrce má právo namítat neplatnost právního jednání podporovaného – pokud o něm má informace.

Zastoupení členem domácnosti

§49-54 OZ

- Jeho předpokladem není aktivní právní jednání osoby, která aktuálně nebo v budoucnu není schopna právně jednat, ale vzniká na základě vůle jiného plně svéprávného člena domácnosti nebo příbuzného, které zastoupený neklade odpor a která je posléze stvrzena soudem. Zřízením tohoto právního institutu **nedochází k omezení svéprávnosti.**

Člen domácnosti

- Potomek, předek, sourozenec, manžel nebo partner, nebo osoba, která se zastoupeným žila před vznikem zastoupení ve společné domácnosti alespoň tři roky. Zastoupený může mít více zástupců, z nichž může jednat kterýkoliv.

Obsah zastoupení členem domácnosti

- Zletilého člověka, kterému brání duševní porucha samostatně právně jednat zastupuje člen domácnosti. Tento institut se použije jen v případě, že zletilý člověk nemá jiného zástupce, tedy nemá opatrovníka při omezení ve svéprávnosti.
- Má přednost před omezením svéprávnosti a s ním spojeným ustanovením opatrovníka; tento postup více šetří osobní sféru zastoupeného. Je možné schválit i bez nařízení jednání soudu, podstatně menší psychická zátěž pro zastupovaného, není nutný znalecký posudek. Soud by se však vždy měl snažit zjistit názor zastupovaného- čeká se na soudní praxi.

Obsah

- Zastoupení se vztahuje na obvyklé záležitosti, jak to odpovídá životním poměrům zastoupeného, jde zejména o záležitosti týkající se zdravotních a sociálních služeb a **žádostí o přiznání dávek** státní sociální podpory, pomoci v hmotné nouzi a dalších dávek sociálního zabezpečení.

Obvyklé záležitosti, na něž se vztahuje zastoupení

- Zástupce může nakládat s příjmy zastoupeného v rozsahu potřebném pro obstarání obvyklých záležitostí, jak to odpovídá životním poměrům zastoupeného.
- Individualizované, neboť životní poměry zastoupených jsou různé, podle jejich životní situace.
- S peněžními prostředky na účtu může zástupce nakládat jen v rozsahu nepřesahujícím měsíčně výši životního minima jednotlivce(3410,-Kč měsíčně). Návrh technické novely OZ – zvýšení na částku 10 230,-Kč.

Záležitosti, na něž se zastoupení nevztahuje

- Zástupce není oprávněn udělit souhlas k zásahu do duševní nebo tělesné integrity člověka s trvalými následky. Pokud by takové rozhodnutí bylo potřeba, je v tomto případě nutné soudem ustanovit opatrovníka, může to být i opatrovník ad hoc pro tento právní úkon v případě, že zastoupený již není schopen tento právní úkon sám učinit. Jmenováním opatrovníka ad hoc zastoupení nezaniká, zaniká v případě jmenování opatrovníka při omezení svéprávnosti.
- Zástupce není bez dalšího oprávněn zastupovat ve správním řízení, je oprávněn **podat** žádost o dávku či o důchod, ale již nemůže **zastupovat** zastoupeného v následném správním řízení a dělat za něj potřebné úkony.
- Přijímání a správa důchodu není běžnou záležitostí (viz rozhodnutí Nejvyššího správního soudu č. j. 9 Ads 23/2014 – 34).

Možná řešení

- Zvláštní příjemce dávky důchodového pojištění - § 118 zákona č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení
- (Obecní úřad ustanoví zvláštního příjemce s jeho souhlasem v případech, kdy by se výplatou dávky dosavadnímu příjemci zřejmě nedosáhlo účelu, kterému má dávka sloužit, nebo kdyby tím byly poškozovány zájmy osob, které je důchodce povinen vyživovat, anebo nemůže-li oprávněný, popř. jeho zákonný zástupce nebo opatrovník, výplatu přijímat.)
- Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách; § 91 odst. 6: osobu, jež není schopna sama jednat a nemá zákonného zástupce nebo opatrovníka, zastupuje při uzavírání smlouvy obecní úřad obce ...

Postup

- První fáze - zástupce dá zastoupenému na vědomí, že ho bude zastupovat a srozumitelně mu vysvětlí povahu a následky zastoupení. Odmítne-li to člověk, který má být zastoupen, zastoupení nevznikne. K odmítnutí postačí schopnost projevit přání.
- Druhá fáze - ke vzniku zastoupení se vyžaduje schválení soudu.

Ochrana zastoupeného

- Před vydáním rozhodnutí soud vyvine potřebné úsilí, aby zjistil názor zastoupeného, a to za pomoci takového způsobu dorozumívání, který si zastoupený zvolí. Soud bude přezkoumávat, zda-li nemůže dojít ke kolizi zájmů a zda-li zástupce je schopen plně zastupovat práva zastoupeného.

Povinnosti zástupce

- Dbá o ochranu zájmů zastoupeného a jeho práv i o to, aby způsob jeho života nebyl v rozporu s jeho schopnostmi a aby, nelze-li tomu rozumně odporovat odpovídal i zvláštním představám a přáním zastoupeného.

Zánik zastoupení

- Pokud se jej zástupce vzdá.
- Pokud zastoupený odmítne, aby ho zástupce dále zastupoval, k odmítnutí stačí schopnost projevit přání. Zákon nepředepisuje formu, stačí ústně – problematická právní jistota třetích osob (analogická aplikace § 448 odst. 2 OZ).
- Ustanovením opatrovníka.
- Účinností smlouvy o nápomoci v rozsahu, v jaké je zastoupený způsobilý právně jednat.

Opatrovnictví bez omezení svéprávnosti; Opatrovnictví pro zdravotní obtíže §469 OZ

- Není podpůrným opatřením, ale fakticky existuje na polovině cesty mezi podporou a opatrovnictvím.
- Člověk je duševně zdravý, ale má jiné zdravotní obtíže, pro něž není schopen spravovat své jmění nebo hájit svá práva.
- Stojí na pomezí mezi smluvním zastoupením a opatrovnictvím. Zákon stanoví, že opatrovník jedná zpravidla společně s opatrovancem a pokud jedná samostatně, pak v souladu s vůlí opatrovance.

Opatrovnictví bez omezení svéprávnosti

- Opatrovník je jmenován za účelem, aby opatrovanému nevznikla újma jeho nekonáním. Zásah do svéprávnosti v tomto případě není namístě a je zcela zbytečný.
- Příklad: Rozsudek KS v Hradci Králové (člověk, který žije od září 2004 v pobytovém sociálním zařízení a od úmrtí své matky v r. 2013 není v kontaktu s další rodinou, přičemž nemluví, vydává pouze zvuky, nezvládne podpis, nají se sám pouze mixované stravy a potřebuje stálou péči, pomoc a dohled jiné osoby, když jeho IQ se pohybuje kolem 20 bodů)

Omezení svéprávnosti § 55 a násl.

OZ

- Soud může zahájit vždy i bez návrhu, viz §13 z.č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních.
- 3 letá lhůta
- Soud vyvine potřebné úsilí, aby zjistil názor dotčeného člověka.
- Ne možnost zbavení práva samostatně jednat v běžných záležitostech každodenního života.

Použitá literatura

- Lavický, P. a kolektiv. *Občanský zákoník I. Obecná část. Komentář*. Praha: C.H.Beck, 2014.
- Kotrady, P. *Možnosti a problémy využití podpůrných opatření v praxi*. Právní rozhledy 1/2015.
- Anderle, M. *Zastoupení členem domácnosti a jeho účinky v právních vztazích*. Národní pojištění 7/2015.